

AZ ÉRETTSÉGI VIZSGÁRÓL.

Talán indokoltabb lett volna azokat a gondolataimat és észrevételeimet, melyeket ez alkalommal szándéksom leírni, akkor adnom elé, mikor az érettségi vizsgálat kérdése tüzetesen tárgyalatott a tanügy szakközlönyeiben.

De mert felszólalásom nem hangzott volna össze az akkori áramlattal, resteltem azzal szembeszállani. Megvallom, most is némileg vontatva szólok fel, nem állván gondolatommal és nézetemmel a közösen elfoglalt téren.

Midőn harmincz évvel ezelőtt, mint tanár, az első érettségi vizsgát tétettem, arra a meggyőződésre jutottam, hogy az intézmény felesleges, tehát hasztalan; a harminczadiknak megtartása után is e meggyőződésem nemcsak nem változott meg, de megerősödött. Sőt az újabb szervezet szerint végrehajtott után eddigi meggyőződésem oda változott, hogy az intézményt most már hátrányosnak, sőt károsnak tartom.

Igazolható-e e meggyőződés?

Az érettségi vizsgák tartását szabályzó 10288—1884. számú ministeri szabályrendeletnek a 2. §-a állítja meg a vizsga célját.

A 3. §. szerint a vizsga eredményét „az érettségi vizsgálat tárgyait képező szaktudományoknak nyolczadik osztálybeli tanárai az igazgatóval és a tankerületi főigazgatóval együtt képezik a vizsgáló bizottságot. Helyes intézkedés, illetékesebb hatóság nem is képzelhető, mint a tanító tanárok, mely ez ügyben bíraskodjék.

Az érettségi vizsga tehát arravaló lenne, hogy ezek a tanárok kipuhatolják azt, vajjon a vizsgálatra álló növendék bir-e az általános műveltség és tárgyismeret azon mértékével, mely tőle a középiskolai törvény szerint megkövetelhető. A vizsga tehát sajátlag az illető tanárokért van oly célból, hogy ezek tanítványaik felett ítéletet mondjanak azok készülségéről és képzettségéről.

E célból nekünk tanároknak van-e szükségünk az érettségi vizsgára?

A vizsgázandó növendékek mindenikét legalább egy év óta ismerjük, némelyeket régibb idő óta; nagyon sok közülök éppen szemünk előtt nőtt fel, tehát mindnyájokat jól ismerjük, kivált oly gymnasiumokban, melyekben benlakás van. Egy, sőt több évig foglalkoztunk velök; tanári gyűléseinkben többször, de egy tanévben legalább négyszer, mikor a szülők számára a tudósítóban előhaladásokat megjeleltük, erkölcsi magokviselete mellett a tanulásban való szorgalmukat, előhaladásukat számbavettük közösen, minden tantárgyból; tehát teljesen és tökéletesen ismerjük növendékeinket, tudjuk, hogy saját szakmánkban mindenik mennyire fejlődött, tanártársaink értesítéséből, saját tapasztalatunkból meghatározhatjuk mindenik értékét. Ezek mellett a semesterek bezártával tartatni szokott vizsgák és ezek eredményének számbavétele, elbírálása bőséges alkalmat nyújt arra, hogy a tanári testület a növendékeknek a törvényben és ennek rendén kiadott ministeri szabályrendelet 2. §-ában megállított célt, illetve kérdést: a növendékek általános műveltségét és tárgyismeretét érettségi vizsga nélkül biztosan, igazságosan elbírálhassa.

Ha valamely tanári testületnek vagy tanárnak e célra még az érettségi vizsga megtartására szüksége volna, az vagy nem teljesítette soha lelkiismeretesen tanítói, nevelői tisztét, vagy nem tud itélni. Az ilyennek mindegy akár tartassék érettségi vizsga, akár nem.

Részemről magamnak és azt hiszem e hazában tanártársaimnak összesen arra, hogy abiturians növendékeink fejlettségéről, képzettségéről lelkiismeretes, igazságos bírálatot mondhassunk, semmi szükségünk sincsen az érettségi vizsgára.

Vajjon a növendékekért és a közműveltség érdekében szükséges és hasznos-e?

A növendékekre nézve csak az esetben indokolt az érettségi vizsga tartása, ha ez elemegetelükre, épülésükre, általános műveltségük fejlesztésére, ismeretekben való gazdagodásukra szolgál.

Ámde tapasztalásom s a dolog természete szerint is, részben éppen ellenkező, vagy nagyon is csekély s mulékony eredményü hatásuk van az érettségi vizsgáknak.

A klasszikus latin meg görög és a modern német nyelv tanításánál continuitás levén, azaz minden egyes órai tanításnál az egész tantárgy — értem az illető nyelvek grammatikáját, a nyelvvel való

elbánást — munkába levén véve, az érettségi vizsgának e tantárgyakban való tartását, egy egyszerű tanórának lehet tekintenünk.

A szám- és mértan s a mathesis is ily természetű némileg; ezek sem sok nehézséget adnak. Azonban a tanterv szerint a VIII. osztályban ezeknek a tantárgyaknak csak tetőzetei taníttatván, a növendékek kénytelenek a tantárgy más részeit, jelesen az egyenleteket és mértant némileg ismételni. Ez az eset történik a természet-tannal is. Azonban e két tantárgy sem igényel a növendékektől sok fáradságot. A szabályrendelet szerint csak a magyarok történelme tárgya ugyan a vizsgának, de azt kapcsolatosan kell tudni a más nemzetek történelmével, tehát az általános történelemmel, s mióta az anyanyelv is tárgya lett az érettségi vizsgának, a magyar irodalom történelmét is újból kell tanulniok; ez utóbbi tárgyak terjedelmüknél fogva igen is igénybe veszik a növendékek erejét. Továbbá érettségi vizsgálatra való készülés mellett ott vannak a VIII. osztály rendes tantárgyai, ott van az ezekből teendő vizsga. Nincs mindenre fizikai s értelmi erejük és idejük: nyelvükön: drukkolniok kell; megkezdődik a „dióhéjba szorított világtörténelem“ és más compendiumok használása. Tanulnak a növendékek; de e tanulásnak nincs semmi realis értéke, sem fejlesztő, képző hatása; inkább lélek- és szellemölő magolás fáradozások; tanulások csak pro tempore levén, nemcsak semmi haszna nincs, hanem megszoktatja a növendékeket az ily kápráztató, felületes munkához.

És ha netalán szükséges is volna az érettségi vizsga akár a tanárokért, akár a növendékekért, mostani szervezetében nyujt-e helyes módot és mértéket a cél elérésére, s biztos és csálhatatlan mértéket az eredmény elbírálására?

Való, hogy a hivatolt szabályrendelet a vizsgát lényegében nagyon sokat könnyítette; kihagyván mind a szóbeli, mind az írásbeli vizsgából több oly tantárgyat, melyek a szabályzat előtt tárgyai voltak a vizsgának. Való, hogy a 12. §. szerint a kiszabott és megállított számokhoz mérten, az idő elégségesnek látszik a vizsga kellő komolysággal való megtartására.

Minister ő Nagyméltóságának legutóbbi jelentése szerint ugyanis érettségi vizsgát tartó egy intézetre átlag 26 növendék esik; tehát egy növendékre egy tantárgyból való felelésre mintegy 10 percz. Bár ez időt a vizsgát megelőző és bezáró tanácskozás, a kérdések feltevése, jegyzőkönyvre vétele némileg rövidíti; s bárha egy növendéknek három kérdést adván fel, egy kérdés megfejtésére 3 percnyi idő jut: én a kiszabott időt mégis elégségesnek tartom arra, hogy helyesen

itélni tudó tanár az adandó feleletekből, a növendékeket illetőleg, kellő tájékoztatást nyerhessen.

De a kellő tájékoztatás nyerhetésének nagy akadálya a vizsgálóbizottmánynak, különösen pedig a vizsgát tevő növendékeknek dispositiója.

A szabályrendelet a 3 meg 25 §§-ok szerint a vizsgát és eredményének elbírálását kizárólag a kérdező 5 tanár s az igazgató kezébe teszi le, a tank. főigazgató felvigyázata alatt. Bár nagy felelősséggel járó, de bölcs intézkedés. A tanároktól és igazgatóktól méltán megvárhatjuk, hogy érdeklődjenek a vizsga iránt; de azt nem tehetjük fel, hogy a tanév végén, a munkában kifáradtan, kezdjek meg az érettségi vizsgát, három, sőt a hol több tanuló van négy-öt nap alatt naponta 8—9 óráig kellő figyelemmel kíséressék a vizsgát s nyugodt kedélylyel ítéljenek; annyival inkább, mert lelkiismeretes s gondolkodni tudó tanár már a vizsga megkezdése előtt készen levén ítéletével, a vizsga eredménye könnyen alterálhatja.

A felekezetek tanintézeteikhez egész bizottságokat nevezvén ki, a bizottság indispositiójának természetesen nagyobbnak kell lenni.

De ennél sokkal hátrányosabb a növendékek dispositiója.

Nálunk az érettségi vizsgának nagy jelentősége van: a magassabb szakképzés kizárólagos utja; a közszolgálat több ágában részint multhatlan feltétel az érettségi bizonyítvány, részint előnyt nyújt. A növendékek érzik a vizsga egész életükre befolyással bíró jelentőségét; nagy aggodalommal, izgatottan állanak elé. Számtalan növendéket láttam már, kik a vizsga előtt és alatt, forma szerint lázban voltak, reszkettek, mint a nyár levél. Átalán, kivált a vizsga kezdetén, némelyik alig beszámítható állapotban van, úgy hogy alig várhatni tőle, hogy a hozzá intézendő kérdéseket megértse és azokra higgadtan reflectáljon. Különb is igaz, a mit az ez ügyben tapasztalt A. Morel mond: „A vizsgák mostani szervezete mellett a baccalaureatusi vizsga lotteria, melyben némelyek kis tétellel is nyernek, s a melyben sohasem biztos az ember, hogy sok számmal is nyer.“ Ez az igaz megjegyzés a baccalaureatusi vizsgákról szól, a melyek — tudtommal — az egyetemi első év bevégeztével tartatnak, tehát sajátlag szakvizsgák s annyival könnyebbek, mert a franczia meg belga athenaeumok felsőbb osztályaiban bifurcatio levén, a növendékek már ott szakszerint készültek. Érettségi vizsgáink természetüknél fogva terjedelmesebbek, következőleg nehezebbek, mint amazok.

E nehézséghez járul az, hogy az illetők a növendékek fejlettségét s a vizsgára vonatkozó érdemjegyeket kizárólag a vizsgán tett

eleletekből ítélük meg; a szerint adják az érdemjegyeket, mind a mellett, hogy a szabályrendelet értelmében a növendék általános képzettsége felett kellene bírálatot mondaniok. S ha felvesszük ezek mellé, hogy a növendékeket folytonosan az érettségi vizsgával nógatjuk, rémitjük; hogy számtalan nehézségekkel, rendőri intézkedésekkel halmozzuk el, — épen nem csodálkozhatunk, ha a fiatal növendékek teljesen zaklatott kedélyvel állják ki. Tehát e vizsga az eredmény biztos elbírálására nem nyújt megbízható módot.

Fennebb azt az állítást kockáztattam, hogy a jelen szervezet és a ministeri szabályrendelet szerint való eljárás mellett ennek a vizsgának a tartása hátrányos.

Hátrányosnak tartom magukra a növendékekre és a tanulás eredményére. Már az, hogy a vizsgára való készülés közben ugy foglalkoznak a növendékek, hogy foglalkozásoknak nincs a tanítás céljának megfelelő eredménye, magában hátrány.

E mellett a hivatolt szabályrendelet szerint érettségi vizsgára a VIII. gymn. osztályt végzett növendékek bocsáthatók; tehát az ilyeneknek a tanév utolsó felében tanult összes tantárgyakból vizsgát kell előbb tenniök, s mert az érettségi vizsga írásbeli részének letételére május hó elejét tüzi ki a szabályrendelet, a semestralis vizsgát már április végével vagy május legelső napjaiban meg kell tartanunk; ezért a gymnasiumi tanfolyam utolsó feléből mondhatni két és fél hónap elvész a tanulásra nézve, s mert a tanulók és tanárok a VIII. osztály semestralis és írásbeli érettségi vizsgáival el vannak foglalva, ennek okán a tanítás rendje az egész intézetben is megzavarodik, meglazul, az intézetnek nem csekély hátrányára.

Miután a német meg latin nyelv a szabályrendelet szerint nem tárgyai az érettségi vizsgának, a vizsga megtartása a tanárookra nézve könnyebbé lett volna; ámde a szabályrendelet által eléirt — a vizsga lényegére kevés vagy éppen semmi jelentőségű — rendőri intézkedések sokszorosan nehezebbé tették. Ez állításomat igazoló két adat fekszik előttem, az 186³/₄, meg az 188³/₄ tanévek végével tartott vizsgákra vonatkozó irományok. Az első csomagban van a növendékeknek együttes egy ivre irt folyamodása, a vizsga eredményét feltüntető táblás kimutatás s nekem, mint igazgatónak, a vizsgák lefolyásáról a consistoriumhoz tett, egy ivre terjedő jelentésem; ez utóbbi csomagban van: a növendékeknek külön-külön beadott egyes folyamodása, együtt 47 iv; 5 jegyzőkönyv, melyek közül az írásbeli meg szóbeli vizsgákról vezetetteknek mindenike 9 egész iv, tehát 18 irott iv; a más 3 jegyzőkönyv és mellékletei s a vizsga elnökének a consistorium-

hoz intézett jelentése meg a táblás kimutatás 7 ive. Az első csomag e szerint 3 ivet, az utóbbi 72 ivet tartalmaz, mely ivek jelentékeny részét mi tanároknak irtuk be. Szükséges és hasznos munkát tettünk-e? Lássuk. Az írásbeli dolgozat lefolyásáról jegyzőkönyvet kellett felvennünk; e jegyzőkönyvbe felvettük a feladatot s azután a dolgozás alatt felmerült momentumokat: leirtuk 147-szer, hogy melyik növendék hány óraker és hány perczkor távozott természetes szükségei végzésére és hány percz mulva jött vissza; 235 versen leirtuk, hogy melyik növendék hány óraker, hány perczkor adta be dolgozatát. Ily hasztalan, kápráztató dologhoz korábbi alkalmazásában hozzá szokott egyik tanártársam, hivségeesen bevezette a jegyzőkönyvbe ezt is: „Mindnyájan kellő komolysággal dolgoztak.“ A szóbeli vizsgánál ugyanennyiszor leirtuk, hogy kinek minő kérdés adatott. Qui bono? A consistoriumnak a vizsgákra kiküldött biztosai az írásbeli dolgozatokat eléggé nem méltányolható érdekeltséggel és szakértelemmel vizsgálták meg, de a jegyzőkönyvekben feltüntetett momentumokat nem vehették tekintetbe, mert a jegyzőkönyvek csak egy-egy példányban levén meg, nem lehetett mindenikkel közölni; különben is a jelzettem momentumok a dolgozatok értékének elbírálására nem voltak szükségesek.

A szóbeli vizsgán az egyes érdem jegyeket a vizsgáló bizottmány és tanári kar tagjai szavazattöbbséggel állították meg egyenként, még pedig kizárólag a vizsgai feleletekből. E szerint a 18 ivre terjedett jegyzőkönyveknek semmi hatások, semmi szerepök sem volt az egész vizsgára. E haszontalan, mondhatnám gyerekes munkát nekünk tanároknak, felnőtt embereknek kellett megtennünk; ezért s más haszontalan formaságok tartásáért lett terhessé reánk nézve a vizsgák tartása; s az ilyekből folyó felesleges munkákért tartom hátrányosnak a mostani szervezet szerint való tartását a vizsgának.

Az eléadottakból folyólag igen természetes, hogy én az érettségi vizsgát feleslegesnek tartom s azt állítom, hogy a tanári kar, melynek ugyis az érettségi vizsga a szabályrendelet szerént a kezébe van letéve, illetékes forum, annak kell lenni arra, hogy a gymnasiumi tanfolyamot végzett növendékeknek a szabályrendelet szerént kívánt minősültségéről további vizsga nélkül igazságos ítéletet mondhasson.

S ha ragaszkodunk mégis az Entwurfos kor e hagyományához, ha az érettségi vizsgát mindenképpen meg akarjuk tartani, tartsunk csak írásbeli vizsgát, igazán kellő komolysággal, kellő terjedelemben, ez levén a valódi út és mód megtudni azt,

ha különben nem tudnók — hogy mindenik növendék memyre tud megfelelni az érettségi vizsga céljául kitüzött kívánatnak.

Mivel azonban az érettségi vizsga tartását országos törvény rendeli, a mig e törvény fennáll, a vizsgát meg kell tartanunk. És éppen ezért óhajtom, hogy a fennebb emlitem és más politialis felesleges intézmények, mint haszontalanul terhelők, szüntessenek meg, vagy legalább apasztassanak; e mellett állittassék vissza az a korábbi szokásunk, hogy az érettségi vizsgát teendők a tanév végével csak azokból a tantárgyakból tegyenek semestralis vizsgát, melyek az érettségi vizsgának nem tárgyai, felesleges levén, hogy a növendékeket a VIII. osztály több tantárgyaiból pár napi időközzel kétszer kérdezzük ki.

KOVÁCSI ANTAL.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

XCVIII.

Dávid Ferencz válópere.

Székely Ádám városi levéltárnok és egyh. tanácsos a városi levéltár lim-lomjai közt egy nevezetes okmányt fedezett fel, melyet alább egész terjedelmében közölni szerencsések vagyunk. Ez okmány a Dávid Ferencz és neje Barát Katalin közti válópernek egy részlete, mely érdekes világot vet e még eddig homályos per folyására. Ebből az tűnik ki, hogy Dávid Ferencz világi, felesége pedig egyházi törvényszék által kívánta az ítéletet kimondatni.

Az illetékességre nézve a városi tanács 1574-ben Dávid Ferenczre kedvezőleg hangzó végzést hozott, a mit a felperes feleség a fejedelemhez felebbezett, a ki az egyházi bíróságot mondotta illetékesnek. Ezt Dávid Ferencz súlyosnak és veszélyesnek tartván, perujtással élt. E közben azonban az anyós azzal a fufanggal élt, hogy személyesen Dávid Ferenczhez ment és a pernek megszüntetését s leányának visszamenetelét ígérte, ha ez a reája — az anyósra vonatkozó s kétségkívül terhelő „bizonság leveleket és egyebeket“ megsemmisíti, a mit Dávid Ferencz meg is cselekedett, elszaggatván anyósa szemei előtt az okmányokat. Az anyós ekkor biztosságban érezvén magát, a pert tovább folytatta. Ugy látszik Gertrud asszony azok közé az anyósok közé tartozott, a kik még egy tudós vejem uram eszén is túljárnak.

A perujtás folytán a városi tanács újból Dávid Ferenczre nézve hozott kedvező ítéletet, mi ellen a felperes nő a fejedelemhez felebbezett, de a tanács a felterjesztést megtagadta. Ezért a felperes a fejedelemnél „szélységesen“ panaszt tevén, az 1575. mart. 7-én Gyula-Fejérvárt kelt rendeletében megparancsolta a tanácsnak, hogy az egész ügyet terjessze elébe. A tanács 1575. mart. 16-ról fel is terjesztette.

A fejedelem előtt 1575. mártius 19-én a felperesek képeben megjelent Koppany Lőrincz, a Dávid Ferencz részéről senki sem, mikor is Báthory István, hivatkozva arra a korábbi ítéletre,